

Օսմաներէն լեզուի ուղղագրութիւնն, որ գտնէ թուրքերէն տարեւ մասին ապաւանին կանոնաւորութիւնն մը չէ առած, հեղինակն հնազանդեալ անուամբ պահած է խոհեմութեամբ, թէեւ նորագոյն ու գիւտագոյն սեփաւ ալ սկսած են անորդ գրել: Սակայն այս վերջին կերպ գրութիւնը չենք կարծեր որ ընդհանրապէս լինի կորսեցող ունեւոր. վասն զի թէ թուրքերէնն եւ թէ նաեւ պարսկերէնն՝ արտաքական տառերն ընդունելէն ետեւ, որ ձայնաւորաց գործածութիւնը չունի, ընտպեալ այդ գրութեան կերպին պիտի հնտեւին: Այս հարկն ահա գրեթէ էր ստիպել հրաժարել ձայնաւորաց գործածութենէն, որով ընթերցանութիւնը գոտաւորին՝ ու գրութիւնը տարտաճ պիտի մնայ միշտ:

Օսմաներէն, զոր մանաւանդ մայրաքաղաքին մէջ պնդաբար նաեւ օտար ազգեր կը խօսին՝ իրենց մայրենի լեզուին հնչմանը թէեւ զայն յարմարելով, արտաքերութեան մասին շատ տարբերութիւններ յուսած էր. ինչպէս իսկ իսկան Թուրքերուն բերենի յուսած հնչմանը, որ այլեւս հնազանդն եւ ստուգաբանականը չէ: Բայց այս վիճակ մէն է, զոր ամէն կենդանի լեզու յառաջ բերած է քնակաւորաց. ուստի եւ հնչոյցն հնչմանը որչափ ալ ճշգրտոյն համարուին, նորագոյններն ալ արհամարհելի չեն, մանաւանդ երբ ընդհանուր եղած են, թէեւ աղաւաղութեամբ: Հետեւապէս իմաստութեամբ կը վարի հեղինակն՝ երբ զբաղաւորական առգրանութեան չքով՝ նաեւ փոքրագրականը կը գնէ:

Բուն թուրքերէն բառերը գնելու, որչափ կ'երեւի, անհաւուրիւն կ'ընէ, կասկածելով մի գուցէ անդաւկամ արդէն ծանօթ բառերով գործը ծաղրեցնելու. աւտի եւ աշխատութիւն յանձն կ'առնու. նաեւ ասոնց կարեւորութիւնը ջատագովել, որ աւելորդ էր: Բառաբան յօրինողին նպատակն ըստ կարի ամեն բառ ու բովանդակել է իւր գործին մէջ՝ որով միայն ընդհանուր օգուտ կ'ընայ ծանօթիլ. սակայն թէ ոչ՝ միայն մասնական ծառայութիւն մը մատուցած կ'ըլլայ, զոր օակայն իրեն վախճան դրած չէ այս բառարանն: Մենք, ընդհանրապէս, կը փափուէրէք, որ զօտ թուրքերէն մթերքն աւելի հարուստ ըլլայ: Այն առեւն աւելի օգտաւոր պիտի ըլլար մանաւանդ անոնց, որոնք թուրքերէնի միջոցաւ գաղղիները ճանչնալ կ'ուզեն: Այս վերջին նպատակն բառագիրը գործածողներուն թիւը կարծենք նուազագոյն չէ, եթէ չէ առաւելագոյն:

Օսմաներէն բառերուն դէժ գաղղիներէնը մեծ խնամով եւ զգուշութեամբ գրուած են՝ արդի գործածութեան համեմատ: Իսկ հայերէնի մասին աւելի ուշագրութիւն կը պահանջէինք: Նաեւ սղորած տառադրանքն աւելի հայերէնի մէջ են: Բառարանն, որ գրեթէ հազար երկու հարիւր էլէ բաղկացած՝ զիւրապար, փաքդադի, գիւրադի մասնորէի մէն է, կը բովանդակէ արտերէն եւ պարսկերէն առանձնեւ յաւելուած մէն ալ, որ իւր օգուտն ունի:

Այսպիսի համգամանք օտեւալ է Տեառն Միհրանյան Արիկեան բառարանն, քան զոր աւելի կատարելաւ մըն ալ կը մտալէնք որ հրատարակէ ինչ պատեհ համբիւ: Իսկ ազնւ, որուն օրաբանութիւն ու պարծանք կը համարենք մեծարայ հեղինակին:

նախին նման համեմատ ու գիտուն անձեր, անշուշտ չի գանդադիր օգտիլ այսպիսեաց աշխատակց երկարութիւններէն:

Կ. Պոլիս:

Հ. Ս. Տ.

Թ. Թ. ՀԻՆԴՆԵՆ — Հինական նոր եղանակ Թրանսերն շարագրութեան. Ա. Տարի: Բ. Տարի. Բարեփոխեալ եւ յոյժ ծոխացեալ: Կ. Պոլիս, Տպ. Յ. Գալաֆեան, 1890: Թ. Նոյն Ա. Մասին 196. Բ. Մասին 100: Գին 5 ռբ:

Վաղղիներէն լեզուի նորադարձ ուսանողաց համար պատրաստուած վերոյիշեալ դասագիրքը վերջերս Բ. տպագրութեամբ ի լոյս ելաւ: Գալաֆեան տպարանէն: Այն տպագրութիւնն բոլորովին կերպարանափոխ եղած եւ լաւագոյն հանգամանաց մէջ մուտուած կը գտնուի:

Մատեանս բաժնուած է երկու մասանց. առաջինն սակաւաձիւ դասերու մէջ կ'աւանդէ լեզուն ամէնէն անհրաժեշտ տարբերքն, սկսեալ օժանդակ բայերէն. իւրաքանչիւր դասին մէջ աւանդուածներուն վրայ հրահանգներ գրուած են գաղղիներէն ի հայ թարգմանելու, որոնցմով ընտելանալով աշակերտը կարող կ'ըլլայ գործոյն յաւելալ Բ. Մասին հայերէնէն ի գաղղ. շարագրութիւնն յօրինել:

Որովհետեւ՝ Հինական եղանակն, նորութեւն համար է, մեր կարծեք գուցէ գործքին նպատակն աւելի յարմար կ'ըլլար, եթէ ինչին զօտարութիւնը եւս՝ Հինական եղանակէս, զատ անհրաժեշտ կարեւոր հինական քերականութեան՝ մը թողուէին, որպիսիք են՝ օ. օ. բայերուն թէական եւ ստորագրական եղանակներն, որոնց ուսումն ա. գործածութիւնը յայտնի է թէ դեռավարժ ուսանողի մը համար քիչ զօտարութիւնն չի պատճառու. — գաղղիներէն բառերուն ինչ ինչ զարուստ ընթերցանածքն փակագծիւ հայագիր աւանդուած են. անշուշտ լաւագոյն կ'ըլլար, եթէ հայատառ հնչմանց մէջ անխափան առանձին ձեւով նշանակուէին, եւ ոչ թէ պարզ ձգրով. օ. օ. ալ, եւս, են:

Գործն միջեւ ցայտը հայ մանկուցն համար հրատարակուած շարագրութեան գրքերէն քաղուածոյք մը կ'երեւայ, եւ ոչ պնդա՝ «եղանակն» նոր է, որչափ տպագրութիւնն:

Հ. Պ. Տ.

Վաղղիներէն լեզուի համար հրատարակուած այլեւս տպագրող մէկն իրեն հինական քերականութեան հանդերձ շարագրութեամբ եւ ընթերցանովք՝ ամէնէն ընտիր կը համարենք Emile Otto՝ Զրուցարական քերականութիւնը, որուն հայերէն թարգմանութիւնն ալ քանի մը տարի յառաջ նմանապէս Գալաֆեան տպարանէն լոյս եկաւ. բայց ամեն որչափ զարգացել (որչապէս հիմա Եւրոպայի մէջ կենդանի լեզու ուսումն համար առհասարակ ընկերայ է) հայերէն թարգմանութիւնն շատ մը իւրաքանչիւր քերականութեան զերծ է եւ շատ մասանց մէջ ինքնով սորագրութեան կարօն է: